

Fél évszázados álom

A Széchényi Könyvtár építési tervei a józsefvárosi palotanegyedben a huszadik század első felében

RÁCZ Ágnes

A tanulmány rövidebb változata 2014. november 25-én az OSZK házi ünnepségén, a Széchényi-emléknapon hangzott el.

Írásomban egy olyan álmról lesz szó, amelyet a Magyar Nemzeti Múzeum kezdett el álmodni a huszadik század elején, és az Országos Széchényi Könyvtár volt kénytelen felébredni belőle az 1950-es években.

1. kép

A Magyar Nemzeti Múzeum és mögötte a Pollack Mihály téri paloták

Ismeretes, hogy a gyűjtemények növekedésével a Magyar Nemzeti Múzeum (MNM) 1846-ban elkészült épülete egyre szűkösebbé vált, és már a 19. század utolsó évtizedében napirendre került a bővítés. Sőt, már előbb is: a Magyar Nemzeti Múzeum ügyeinek felülvizsgálatára 1880-ban kiküldött országos bizottság 1881-ben közzétett jelentésében¹ rámutatott a könyvtár és más múzeumi gyűjtemények szűk elhelyezésére, és felvetette új épület szükségességét egy létrehozandó Természettudományi Múzeum számára, valamint a képtár kitelepítését a múzeumpalotából (s egyesítését az országos képtárral önálló múzeum formájában).

1896-ban, *Pulszky Ferenc* nyugalomba vonulása után került az MNM élére *Szalay Imre* (1846–1917), aki korábban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban (VKM) a tudományos és művészeti ügyosztály vezetőjeként foglalkozott a múzeum ügyeivel; múzeumigazgatóként a költségvetési gondok megoldása mellett a helyhiány problémáinak orvoslását tekintette legfőbb feladatának.

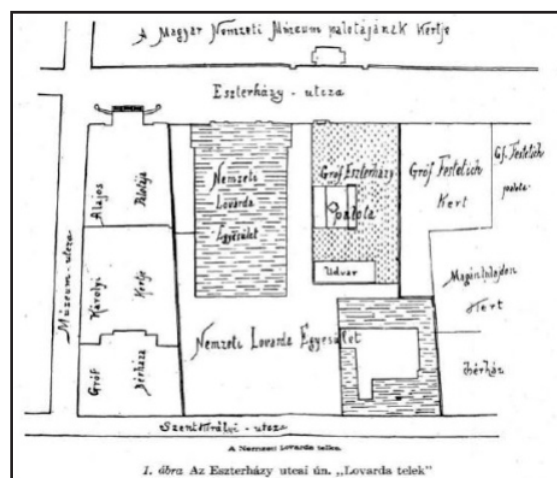
Korai múzeumbővítési elképzelések

Szalay az 1900. évi jelentésben arról írt, hogy a képviselőház – ma a Bródy Sándor u. 8. alatt álló épület, az Olasz Kulturális Intézet székháza – és a műgyetem épületeit – ma az ELTE Bölcsészkarának épületei – a Nemzeti Múzeum fogja megkapni: „*noha az 1900. évi november 7-ikén tartott nemz. múzeumi tanácsülésen ismételt biztosítékot nyertünk arra nézve, hogy a mostani képviselőház és a műgyetem épületei annak idején intézetünk céljaira fognak fordíthatni, mégis oly nagyok és oly sürgősek ma már helyiség bővítés iránti szükségleteink, hogy sem az évtizedig elhúzódható várakozás, sem egy adaptált épületnek mindenkor csak félig alkalmas helyiségei ebbéli óhajításainknak ma már meg nem felelnek.*”²

Az intézkedés azonban egyre késett, a múzeum helyiségbővítése iránti szükségletei egyre sürgetőbbek lettek, ezek az épületek viszont az ígéretük ellenére hamar lekerültek a napirendről. A *Vasárnapi Újság* az MNM Tanácsának 1901.

jún. 23-i üléséről beszámolva arról adott hírt, hogy Szalay Imre a jelenlévő *Wlassics Gyula* közoktatásügyi miniszternek javasolta, hogy a Nemzeti Lovardát és a szomszédos Esterházy-palotát a múzeum céljaira sajátítsák ki, illetve vásárolják meg. A lap szerint a „*miniszter a tervre vonatkozólag nem nyilatkozott, de azt mondta, hogy alkalmas időben gondoskodni fog a múzeum kibővítéséről.*”³

Az alapítás századik évfordulójára Szalay tervet dolgozott ki a múzeumi gyűjtemények elhelyezésére, amelyben egyebek mellett azt ajánlotta, hogy a Nemzeti Múzeum épületét foglalják le a könyvtár, a képtár és a történelmi gyűjtemény számára, a természettudományi gyűjtemények számára meg emeljenek új palotát a Nemzeti Múzeum közvetlen közelében, az Esterházy utcában, a nemzeti lovarda tágas telkén. Ezt a tervet a múzeum 1906. évi jelentésében részletes memorandumban is ismertette, majd 1907-ben különlenyomatban is közreadta *A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményének méltó elhelyezése* címmel.⁴

2. kép

Szalay Imre tervrajza az Esterházy utcai telkekről

A jubileumra kiadott díszműben⁵ ugyan nincs utalás a múzeumbővítés konkrét helyszínére, de a következő idézet jól összefoglalja az épület iránti követelményeket, amelyek a 21. században is korszerűnek mondhatók:

„*Röviden szólva: a Nemzeti Múzeum helykérését csakis a mostanihoz hasonló nagyságú*

új épület segítségével lehet alaposan megoldani. Múzeumi épületnek nagyon s tűzbiztonság, továbbá világosság szempontjából előfeltétele, hogy minden oldalról szabadon álljon, másrészt pedig a tudományos világ és a nagyközönség érdeke egyaránt követelik, hogy a nemzeti múzeumi gyűjtemények lehetőleg együtt, s a főváros tudományos életének központjában a belváros közvetlen közelében legyenek; egy ilyen alkalmas és mindenben megfelelő helynek megszerzése s a rajta való építkezés habár nagy anyagi áldozatokat igényel is, a mai pénzügyi viszonyok között nem tartozik a lehetetlenségek sorába s ha elődeink a csírájában létezett kezdő intézetre az akkori nehéz pénzügyi viszonyok és valóban sanyarú állapotok között tudtak annyit áldozni, a mennyiből ez a Magyar Nemzeti Múzeum és palotája létesült, akkor a mai kor sem zárkozhatik el amaz erkölcsi kötelesség elől, hogy a száz éves adakozás és szorgalmas gyűjtés gyümölcseinek megfelelő otthont teremtsen.”

Az alapítás évfordulójára készülődve tehát Szalay Imre még nem az OSZK-t tervezte a múzeum mögötti Esterházy utcai telteken elhelyezni: a Nemzeti Lovarda épületének megvételével kapcsolatos tárgyalások megindultak, majd megszakadtak.

3. kép

A Nemzeti Lovarda épülete az Esterházy utcában

Tervek az OSZK elhelyezésére

Fejérpataky László könyvtárigazgató 1907 áprilisában egy másik elképzeléssel fordult Szalayhoz, amely szerint a Múzeumkert Esterházy utcai oldalán, a kert területén építendő külön épület, amelyben tágas olvasóterem és az irodák egy része kapna helyet. Az épület az Esterházy utca felől kapna külön bejáratot, és az olvasótermet függő folyosóval kötné össze a múzeumpalotában lévő könyvtári helyiségekkel, amelyeknek „*valamikor majd a régi épület egész első emeletét el kell foglalniok*”.⁶

A múzeumbővítés ügyével a kormányzat 1909-ben kezdett foglalkozni, de nem Szalay elképzelései alapján. *Apponyi Albert* vallás- és közoktatásügyi miniszter 1909. november 30-án leiratban értesítette *Fejérpataky Lászlót*, hogy a könyvtár leendő épületét a Duna-partra, az Országház és a Margit-híd között az V. ker., Rudolf [ma: Széchenyit] rakpart – Balaton utca – Személynök [ma: Balassi Bálint] utca – Klotild [ma: Stollár Béla] utca által határolt telken (tehát a Nemzeti Múzeumtól és az akkori kulturális centrumtól távol) kívánja felépíttetni „*a törvényhozás által a múzeumi pótépítkezések céljaira engedélyezett két millió korona költségen*”.⁷

Hiába fejtette ki *Fejérpataky* az ellenvéleményét arról, hogy a könyvtár számára a terület nem megfelelő, *Apponyi* bécsi és berlini tanulmányútra küldte néhány építészeti szakember társaságában, és elrendelte, hogy haladéktalanul készítse el az új könyvtár építési programját. Ez el is készült,⁸ de az építkezés a Wekerle-kormány bukása után lekerült a napirendről.

A könyvtári gyűjteményrészek kiköltöztetése

Néhány év múlva megkezdődött a könyvtár anyagának a súlyos helyhiány miatti kitelepítése a múzeumpalotából. Ennek első lépéseként 1912 augusztusában a Hírlaptár részére kibérelték az *Erzsébet Népakadémia* Szentkirályi u. 7. sz. udvarán lévő toldaléképület földszintjét és pinchehelyiségeit, ahová a kevésbé használt hírlapanyag és a könyvtár duplumai kerültek.

Ezt a helyet 1919. február 17-én a fővárosi központi lakáshivatal „elrekvirálta”, és az ott elhelyezett anyag részére az Esterházy utca 26. szám (később Puskin u. 26., ma Pollack Mihály tér 10.) alatti *Festetics-féle palota* istállóját jelölte ki. *Festetics herceg* a helyiséget két évre ingyen átengedte, de az OSZK más hely hiányában csak 1926 végén tudta a hírlaptári anyagot elvinni, holott az átköltöztetett állományt itt veszélyeztette a nedvesség. Az istálló mellett egy dolgozószobát és az első emeleten három további helyiséget is kapott a könyvtár, amelyet megfelelő állványozással tettek használhatóvá. (Ekkor került először kapcsolatba az OSZK a Festetics-palotával.)

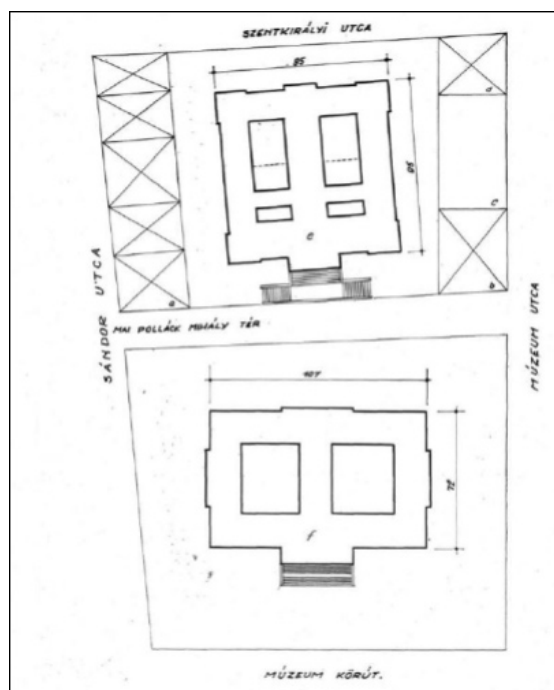
4. kép

A Festetics-palota ma (Az Andrassy Egyetem épülete)

A múzeumpalota átépítése

1922-ben készült el az első általános múzeumi rendezési terv, amely önálló természettudományi múzeum létesítését javasolta az Állattár, az Ásvány- és Őslénytár odateleplésével. A Múzeum

körüti épületet megosztották volna a könyvtári és a történeti-régészeti gyűjtemények között. A terv azt is tartalmazta, hogy végső esetben a könyvtár égető helyigénye miatt az udvarra kellene építkezni, de ez nem valósult meg. Helyette *Hóman Bálint*, az OSZK új főigazgatója *Nyireő Istvánt*⁹ bízta meg a könyvtár elhelyezésével és átszervezésével kapcsolatos tervezéssel, akinek a tervei alapján 1926–1928-ban folytak az átalakítási munkálatok a múzeumpalotában. Elsőként az OSZK Levéltári Osztálya költözött át az Országos Levéltár újonnan elkészült budai épületébe 1926 májusában, majd nyáron megkezdődött az egyéb múzeumi – néprajzi és természettudományi – gyűjteményektől is tehermentesített főépület restaurálása és a bent maradt gyűjteménytárak helyrajzi átcsoportosítása, illetve átépítése. (Ekkor készült el az OSZK számára az első, Schlick-Vajda rendszerű ún. „vasraktár”.) Anyagiak hiányában azonban 1929 első felében megtorpant a könyvtár átrendezése.

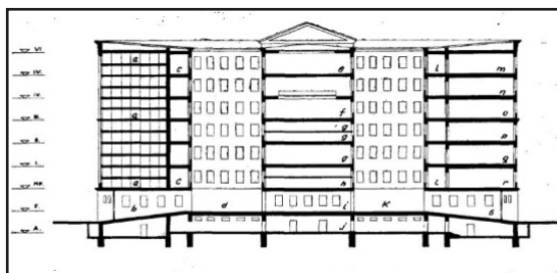

5. kép

A Könyvesház alaprajza az Esterházy utcai telken, előtérben az MNM

Az Eszterházy utcai könyvesház terve

Hóman Bálint főigazgató és *Klebelsberg Kunó* vallás- és közoktatásügyi miniszter szóbeli megbízása alapján *Nyireő István* hozzáfogott a Nemzeti Múzeum kertjének az Eszterházy utcával való egybekapcsolásával egy új könyvtáráépület, az ún. *Esterházy utcai könyvesház* programjának kidolgozásához is. Az épületet a Nemzeti Lovarda telkén kívánták felépíteni. (A könyvesház tervét a Nyireő Istvántól kapott kézirat alapján részletesen ismertette *Tombor Tibor* az OSZK évkönyvének 1967-es kötetében.¹⁰)

6. kép

A Könyvesház terve: előlnézet

Sajnos, a terv nem valósult meg, és *Klebelsberg* visszavonulásával a telek megszerzése is lekerült a napirendről. Közben felbukkant egy új szereplő a színen, aki nemcsak epizodista volt, hanem később főszereplővé lépett elő, s ez végzetesnek bizonyult az OSZK számára. 1925 végén a *Magyar Rádió* rendszeres adása a Telefónhírmondó első, Rákóczi út 22. alatti stúdiójából indult, de már két év múltán szükségessé vált, hogy új helyet keressenek a számára. Ezt a helyet a Főherceg Sándor (később Sándor, 1949 óta Bródy Sándor) utca 5. és 7. sz. alatti két eklektikus lakóépületben találták meg. Ezeket 1927-ben megszerezték, majd 1928-ban két emeletet építettek rájuk. A telekhez tartozó tágas udvar déli végében új kétemeletes épületet is emeltek, majd megvásárolták a szomszédos Festetics-palota kertjét, ahol 1932–1936, majd 1939–1944 között újabb bővítésekre került sor. 1949-ben épült fel az ún. Pagoda épülete.¹¹ Közben a Lovarda-telek Szentkirályi utca felőli részének beépítése is megkezdődött: 1928–1929-ben a

Nemzeti Lovarda Egyesület három lakóházat építtetett, amelyek később úgyszintén a Rádió birtokába kerültek.

Újabb helyszínek

Az OSZK elhelyezésére ezután újabb elképzelések születtek. *Klebelsberg* miniszternek az volt a terve, hogy a Műszaki Egyetemtől délre fekvő területet – ahol ma az ELTE és a BME új épületei vannak a Petőfi és a Lágymányosi híd között, s amely akkor tavas-lápos-mocsaras volt – feltölteti, és ott helyezi el a Természettudományi Múzeumot, az Országos Növénykertet és más természettudományos intézményeket, a BME régi épületei mellett pedig, a Budafoki út – Petőfi híd – rakpart által határolt területen nagy könyvtáráépületet emel az Országos Széchényi Könyvtár és az Egyetemi Könyvtár közös használatára.

Klebelsberg felkérésére *Nyireő István* erre is készített tervet. (Erről is *Tombor Tibor* idézett tanulmányából lehet többet megtudni.)

Dacára az MNM épülete 1926–1928 közötti átépítésének a könyvtár néhány év múlva megint olyan helyzetbe került, hogy *Asztalos Miklós* 1935-ben az *ordító helyhiányról* írva azt javasolta, hogy „az Országos Széchényi-Könyvtár számára mielőbb kellene építeni egy könyvtári céloknak megfelelő épületet”.¹²

Egyéb ötletek is születtek a könyvtár elhelyezésére, így 1933-ban a Fiumei úti OTI-székház, 1935-ben a Közraktár utcai Elevátor épület átalakítása, ill. egy másik terv szerint a Nemzeti Múzeum udvarának olvasóterem és raktár céljára való felhasználása.

Az Esterházy utcai épületek megszerzése

Hóman Bálint VKM-miniszter és MNM-elnök tovább álmodta a józsefvárosi álmokat, és életben tartotta az Esterházy utcai beépítéssel kapcsolatos terveket:

– 1936. július 3-án a Minisztertanács ülésének¹³ egyik napirendi pontja „A Nemzeti Lovarda Egylet telkének a Nemzeti Múzeum számára leendő megszerzése” volt. (A vétel még ez évben megtörtént.)

- A Minisztertanács 1939. május 12-i ülésén a vallás- és közoktatásügyi miniszter a pénzügyminiszter előzetes hozzájárulása alapján kérte (és meg is kapta) a minisztertanács hozzájárulását az Esterházy u. 26. sz. alatti *Festetics-palota* megvásárlására. A vétel 1939 júliusában megtörtént, és a nyár folyamán ideköltöztették Hírlap- és Folyóirattár, a Zeneműtár, a Térkép-, Gyászjelentés-, Plakát- és Iskolai Értesítőgyűjtemények anyagát, valamint több mint 400 m³ nyomtatványt.
- 1940. június 7-én a minisztertanácsi ülés az *Esterházy-palotának* az MNM Országos Széchényi Könyvtára számára történő megvásárlásához adta hozzájárulását. Ezzel kapcsolatban ez jelent meg a *Magyar Könyvszemle* 1940. 4. számának Levélszekrény rovatában: „*Az Eszterházy-utcai Eszterházy-palotát megvásárolta az állam a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtára számára és most már három szomszédos épület várja a Magyar Nemzeti Múzeum főépülete mögött az átalakítást, vagy részbeni átépítést, hogy a nemzet legnagyobb és minden magyar, vagy magyarvonatkozású könyvet magában foglaló könyvtára terjedelmének, fontosságának és a modern kor igényeinek megfelelő módon helyeztessék el. Az átalakítás, vagy átépítés ügyében illetékes helyen már foglalkoznak a javaslatok és tervek elkészítésével.*”¹⁴

1940–1941-ben még a Magyar Élet Pártja bérelte országos központjának helyiségeit az Esterházy-palotában, s onnan csak 1941-ben költözött új helyére. A palotában kapott helyet a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége, ott gyűjtötték és osztották el a Hóman által szervezett könyvakció keretében az erdélyi és partiumi könyvtárak számára adományozott könyveket. Később kiállítások rendezésére használták az épületet: 1942. július–szeptemberben itt rendezték az első Magyar Címerkiállítást, 1944. március 2–5. között finn fényképkiállítás volt, majd 1944. március 15-én nyílt meg az OSZK Kossuth-emlékkiállítása, amelyet március 19-én

7. kép

Az Esterházy palota ma

be is zártak. Az épületben rendezték be 1941–42 folyamán az OSZK Ady-múzeumát is.

Rövid ideig tehát, 1940–1941-ben egyszerre volt a nemzeti múzeum birtokában a Festetics-palota, az Esterházy-palota és a Nemzeti Lovarda épülete és telke. 1941. szeptember 6-án azonban Hóman Bálint miniszter intézkedésére a Festetics-palotát az újonnan alakult Teleki Pál Magyar Történettudományi Intézet részére vették igénybe, ezért az OSZK-nak haladéktalanul ki kellett költözködnie. A Térképtár, a Plakáttár és a Zeneműtár átköltözött az Esterházy-palotába, ahol közös olvasótermet alakítottak ki a számukra, és ott kapott helyet a Hitelesítési Osztály, a Hírlaptár külföldi részlege, a Sajtókivágat-archívum, a Kiadványtár, a Magyar Asszonyok Könyvtára és a kasírozóműhely is.

Az építkezés terve a sajtóban is felbukkant: A *Pesti Hírlap* 1941. október 11-i száma foglalkozott a Széchényi Könyvtár költözködésével, és beszámolt arról a tervről, mely szerint a Nemzeti Múzeum épületének tehermentesítése érdekében *a teljes Széchényi Könyvtárt az Esterházy-palotában és a vele szomszédos telken, a Nemzeti Lovarda épületének helyén felépített modern és nagy raktáregépületben helyeznék el.*¹⁵

A háború azonban megakadályozta a tervek végrehajtását.

A háború után...

1946. február 11-én az OSZK igen nehéz helyzetbe került azzal, hogy az Esterházy-palotát a köztársasági elnöki palota céljára át kellett adnia. Az ott tárolt, a nemzeti könyvtár állományának mintegy negyed részét kitevő anyagot három és fél hét alatt a Nemzeti Múzeum dísztermébe kellett szállítani, ahol aztán hosszú időre hozzáférhetetlen lett a különgyűjtemények anyaga.

A Magyar Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatalának vezetője 1948. június 17-én egy olyan levelet küldött véleményezésre dr. Jánossy Dénesnek, a Magyar Nemzeti Múzeum elnökének, amelyből kiviláglik, hogy 1946-ban nemcsak az Esterházy-palotát, hanem a Nemzeti Lovarda területét is elvették az OSZK-tól: „A Nemzeti Lovarda területének rendezése és a Köztársasági Elnöki Palotához való csatolása során célszerűségi és szépészeti szempontból szükséges volna, hogy a lovarda telkén hátul épülő gépkocsisínek, valamint a palota hátsó gazdasági udvara úgy volnának megközelíthetők, hogy a bevezető út a Lovarda területén létesítendő kertet ne válassza el a palotától. [...] Felkérem Elnök Urat, hogy az 5364. hrsz. ingatlan szóbanforgó részének a Köztársasági Palota céljaira leendő igénybeviteléhez a Magyar Nemzeti Múzeum hozzájárulását megadni szíveskedjék.”

Az OSZK nevében Goriupp Alisz főigazgató-helyettes válaszolt: „van szerencsém az Országos Széchényi Könyvtár számára kiigénylendő Eszterházy és Múzeum utca sarkán álló Károlyi-palota oldalán lévő 9 x 44 méteres területnek a Köztársasági elnöki Palota számára történő igénybevitelére tárgyában a következő véleményezést beterjeszteni. Minthogy a palota romokban van s nagyobb építkezés nélkül teljesen hasznavehetetlen, a fent említett terület az Országos Széchényi Könyvtár szempontjából közömbös mindaddig, amíg a kisajátítandó telken az építkezések megindulnak, amire egyelőre nincs sok kilátás. Így a terület átmeneti átengedése könyvtári érdeket nem érint.”

A VKM nevében Tolnai Gábor miniszteri osztályfőnök az Elnöki Hivatal kéréséhez júl. 10-én hozzájárult.¹⁶

8. kép

A Károlyi-palota ma

Az 1940-es évek második felében ugyanis – várva az új épület emelésének megkezdését – a katasztrófális helyhiány megoldása érdekében felmerült az OSZK végleges elhelyezésére is alkalmas másik épület, a Károlyi-palota megszerzése is. 1947. június 6-án Tolnai Gábor főigazgató a VKM-től az Esterházy u. 38–40. – Múzeum u. 4. által határolt telek kisajátítását kérte. (Itt állt a Károlyi-palota, az egykori olasz követség épülete.) A VKM azonban a kisajátítás helyett a megvételt és a Károlyi család ügyvédjével való kapcsolatfelvételt ajánlotta a Közalapítványi Ügyigazgatóság útján.¹⁷ 1948 januárjában kiderült, hogy a Károlyi családi hitbizomány – jóhiszeműen, de valószínűleg a vevő által megtévesztve – eladta a palotát a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak, ezért a közalapítványi főügyész a kisajátítási eljárás kezdeményezését ajánlotta a VKM-nek. Az ügy folytatására 1949 januárjában került sor, amikor a Közalapítványi Ügyigazgatóság megkeresésére Varjas Béla főigazgató a következőt válaszolta: „javaslom a Károlyi palota megvételt, mert ezzel az egész Eszterházy-utcai front a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonába kerülne és régi tervünk, hogy az Országos Széchényi Könyvtár

új épületét ennek területén építsük fel, megvalósulhatna.”¹⁸

A továbbiakról nincs irattári anyagunk, de ismert, hogy nem került sor sem a kisajátításra, sem a megvételre.

Egy hónap múlva, 1949 februárjában a köztársasági elnök hivatala azzal kereste meg az OSZK-t, hogy a volt Nemzeti Lovarda romépületére az Elnöki Hivatal nem tart igényt a továbbiakban. *Varjas Béla* az MNM Tanácsának küldött jelentésében ismét megerősítette, hogy „*arra az időre, ha az Elnöki Hivatal jelenlegi helyiségéből kiköltözik, a Nemzeti Múzeum újból igényt tart a Nemzeti Lovarda területére, hogy ott a régi elgondolás szerint múzeumi épület épülhessen.*”¹⁹ (Az épületet később lebontották, helyét parkírozták.)

A Köztársasági Elnöki Hivatal megszűnését követően, 1949. augusztus 31-én az MNM elnöki tanácsa és az OSZK – az OSZK részéről *Kéki Béla* megbízott főigazgató-helyettes – közös feljegyzésben kérte *Ortutay Gyula* minisztert, hogy a kiürülő épületet ne engedje át másnak: „*Mindezek figyelembevételével ismételten hangsúlyoznunk kell, hogy a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, valamint a Magyar Nemzeti Múzeum [ekkor, az év végéig az OSZK még a múzeum része volt] a tulajdonába tartozó és elengedhetetlenül szükséges épületet, melyből az Elnöki Hivatal kiköltözőben van, másnak át nem engedheti és az épülethez minden körülmények között ragaszkodni kénytelen.*”²⁰

Az épületbe való visszaköltözést azonban nem szorgalmazták annak reményében, hogy a korábbi terveknek megfelelően az Esterházy-palota és a Lovarda egyesített telkén néhány éven belül elkezdődhet egy új könyvtár felépítése, ahogy annak megkezdését az első ötéves terv utolsó évére, 1954-re tervezték: helyette pótépületeket kértek az átmeneti időre.²¹

1950 októberében a minisztérium az OSZK rendelkezésére bocsátotta, tulajdonképpen visszaadta a Puskin (korábban Esterházy) utca 26. sz. alatti *Festetics-palota* 11 helyiségét, de a teljes épületet csak 1955 áprilisában utalta ki az OSZK számára a Közületeket Elhelyező Bizottság. Cserében az OSZK-nak a múzeum épületében

négy szobát kellett átadnia az Országos Történeti Múzeum részére. (A *Festetics-palotában* helyezték el a Zenemű-, a Mikrofilm-, a Plakát- és Aprónyomtatványtárat, a Szerzeményi Osztályt és a Nemzetközi Kapcsolatok Csoportot, a Zártanyag-gyűjteményt, valamint a Könyvelosztó egyik részlegét.

1951 tavaszán értesült az OSZK arról, hogy a Magyar Rádióhivatal megkapta a Puskin u. 30. sz. épületet (az Esterházy-palotát), amelyet át akar alakítani. *Varjas Béla* tájékoztatta a Rádió gazdasági vezetőjét az OSZK építkezési terveiről, s egyben kérte a VKM Tervosztályát, hogy „*a Tervhivatal felépítési csoportjánál szíveskedjék szintén eljárni az új könyvtár építési terve érdekében*”. *Varjas* ismét hangsúlyozta, hogy az OSZK igényt tart az épületre, és főlegesnek tartja nagyobb összegek ráfordítását, amikor összesen két esztendő van hátra az épület lebontásának megkezdéséig; s még egy gondolatot felvetett: „*Megfontolandónak tartjuk azt is: vajon helyes-e, hogy a legnagyobb magyar tudományos intézetek, egyetemi épületek, klinikák és a magyar kultúra kincseit őrző Országos Történeti Múzeum és Országos Széchényi Könyvtár közvetlen szomszédságában fejlesszék tovább a magyar rádió apparátusát. Katonai szempontból ez igen nagy veszélyt rejt magában a legnagyobb magyar kulturális intézményekre nézve.*”²²

Ismeretes, hogy ez az újabb próbálkozás sem járt sikerrel, és a Puskin utcai telkek a könyvtárépítéssel kapcsolatosan végleg lekerültek a napirendről. 1966-ban a Károlyi-palota is a Rádió birtokába került.

Helyettük pótépületeket kapott a könyvtár, amelyeket hosszú évtizedekig volt kénytelen használni: 1952-ben az OSZK-hoz került a megszűnt Országos Könyvtári Központnak a Guszev (ma Sas) utca 1. szám alatti épülete, majd 1956-ban a Múzeum utca 3. sz. alatti épület nagy része, később a Rosenberg házaspár (ma Hold) utcai épület, valamint a rákospalotai zsinagóga és számtalan külső raktárhelyiség.

Bár a palotanegyedbeli álmok szertefoszlottak, a *Festetics-palotát* egészen 1985-ig használtuk. 1983 novemberében a Mikrofilmtár az OSZK régi elhelyezését megőrkítő fényképsorozatot

készített; a Fotótárban őrzött képek közül való a 9., melynek külön érdekessége, hogy a fal mellett látható kiállítási tárlókat ma is használja a nemzeti könyvtár.

9. kép

Az OSZK díszterme a Festetics-palotában

Egyéb füstbement tervek és a végkifejlet

A Könyvtár elhelyezése továbbra is központi téma maradt, újabb és újabb lehetőségek és helyszínek merültek fel: 1952-ben a volt főkapitányság épülete, a Lloyd palota, az OTI (SZTK) palota (ez az ötlet már 1933-ban is felbukkant), a Vigadó, a Tabán, 1953-ban a közgazdasági egyetem és a Petőfi-híd közötti Duna-part, új pótépületként a Múzeum u. 17. és Reviczky u. 6. sz. (később az Országos Műszaki Könyvtár ott-hona), 1957-től a volt Kúria, a Kilián laktanya, a Kossuth Akadémia, a volt Margit Gimnázium, a volt Tözsdepalota, újra a Vigadó épülete, 1958-tól pedig a Budavári Palota nyugati, Krisztinavárosi szárnya.

Felhasznált irodalom

1. RADVÁNSZKY Béla: A Nemzeti Múzeum ügyeinek megvizsgálására kiküldött országos bizottság jelentése = Magyar Könyvszemle, 6. évf. 1881. 1. füz. 31–63. p.
2. Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1900. évi állapotáról. 4. p.
3. A Nemzeti Múzeum százéves jubileuma = Vasárnapi Újság, 48. évf. 1901. 26. sz. (jún. 30.) 423–424. p.

4. SZALAY Imre: A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményeinek méltó elhelyezése. Bp. Athenaeum, 1907. 23 p., 1 t.
5. SZALAY Imre: A Magyar Nemzeti Múzeum alapítása és fejlődése mai napig In: A Magyar Nemzeti Múzeum múltja és jelene: alapításának századik évfordulója alkalmából írták a Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselői. Bp. Hornyánszky ny., 1902. XL p.
6. OSZK Irattár 1907/230
7. OSZK Irattár 1909/976
8. A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára épületének tervezési programja címmel.
9. Nyireő István az Erzsébet Tudományegyetem könyvtárőre volt, akit 1923-ban helyeztek át Hóman a Széchényi Könyvtárba. 1929-ben a debreceni egyetemi könyvtár vezetésével bízták meg.
10. TOMBOR Tibor: Az Országos Széchényi Könyvtár elhelyezésével és berendezésével kapcsolatos tervek és munkálatok az első világháború után, 1920–1929. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve, 1967. Bp. 1969. p. 182–226.
11. A Magyar Rádió épületei (<http://egykor.hu/budapest-viii--kerulet/magyar-radio-epuletei/3895>)
12. ASZTALOS Miklós: A Magyar Nemzeti Múzeum legégetőbb kérdése = Könyvtári Szemle, 2.évf. 1935. 4. sz. 25–27. p.
13. A minisztertanácsi jegyzőkönyvek a Magyar Nemzeti Levéltár honlapján: <http://adatbazisokonline.hu/adatbazis/minisztertanacsi-jegyzokonyvek-1867-1944>
14. Az Eszterházy-utcai Eszterházy-palotát ... = Magyar Könyvszemle, 64. év=3. foly. 1940. 4. füz. 443. p. – <http://epa.oszk.hu/00000/00021/00203/pdf/443.pdf>
15. PÉTER Zsigmond: Költözik az Országos Széchényi Könyvtár. Már megkezdtek az óriási múzeumi anyag elszállítását az Esterházy palotába = Pesti Hírlap, 1941. okt. 11. 6. p.
16. OSZK Irattár 317/1948
17. OSZK Irattár 256/1947
18. OSZK Irattár 17/1949
19. OSZK Irattár 113/1949
20. OSZK Irattár 415/1949
21. OSZK Irattár 177/1950. Varjas Béla a miniszternek 1950 március 7-én írt feljegyzése. Az építkezés 1954-ben nem kezdődött meg, és az építkezés terve már be sem került a második öt éves tervbe.
22. OSZK Irattár 219/1951

A képek jegyzéke

1. Magyar_Nemzeti_Muzeum_fekvese.jpg
forrás: hu.wikipedia.org (Wikimedia Commons), cop. Civertan Grafikai Stúdió, 1997-2006
2. Esterházy-utcai_terv_1902.jpg
forrás: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve, . – 1967, p. 184.
3. budapest-nemzeti-lovarda-pesten-a.jpg
forrás: egykor.hu – Képeslap Ády
4. 800px-Budapest_Festetics_Palota_Andrássy_Egyetem.jpg
forrás: hu.wikipedia.org - Kovács Dániel fotója (Creative Commons Nevezd meg! – Így add tovább! 3.0 Unported licenc alapján)
5. Könyvesház_1.jpg
6. Könyvesház_2.jpg
Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve. – 1967, p. 209.
7. 611px-Pollack_Mihály_tér_Esterházy_palota.jpg
forrás: hu.wikipedia.org - Kovács Dániel fotója (Creative Commons Nevezd meg! – Így add tovább! 3.0 Unported licenc alapján)
8. 707px-Budapest_Károlyi_Palota.jpg
forrás: hu.wikipedia.org - Kovács Dániel fotója (Creative Commons Nevezd meg! – Így add tovább! 3.0 Unported licenc alapján)
9. Pollack-tér_002.jpg (forrás: Az OSZK Fotótára)

Beérkezett 2015. január 5.

Könyvtárosok Dolgozószobája a Facebookon

A Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtára munkatársai csoportot hoztak létre a Facebookon Könyvtárosok Dolgozószobája néven (<https://www.facebook.com/groups/638792582893875/>), hogy a szakkönyvtár virtuális olvasótermeként folyamatosan tájékoztassák az érdeklődőket a Könyvtári Intézetben és a szakkönyvtárban folyó munkákról. Azért választották a csoport formát, mert hangsúlyozni szeretnék, hogy a könyvtáros kollégák aktív részvételére számítanak, és várják a hazai és külföldi könyvtárak képviselőinek megjelenését is a híradásokban.

(Forrás: *Katalist*, 2015. márc. 20. – Kollár Mária híre alapján)

Megjelent a Mercurius új száma

A Mercurius (és angol nyelvű változata, a Bulletin), az OSZK kiadásában évente közreadott reprezentatív szakmai évkönyv, amely az egykori OSZK Híradó, illetve az OSZK évkönyvek szerepét folytatva 2002 óta ad tájékoztatást a nemzeti könyvtár munkájáról, éves teljesítményéről, jeles eseményeiről, kutatásairól.

A Mercurius 2014. évi 52 oldalas számában olvasható írásokból néhány cím: Ismét együtt a Kölcsey-könyvtár egykori kötetei; A Titoknok úr – Szigligeti 200; A szultán ajándéka: négy corvina a szeráj könyvtárából; „Merészebb, mint a festészet” – a modern kereskedelmi plakát 1924–1942; Könyv és ember. Eltíporva. A vészorszak és az Országos Széchényi Könyvtár; Könyves fesztiválok az OSZK; ELDORADO – Elektronikus dokumentumot mindenkinek!; Pálosa-ink, a fehér barátok; az OSZK 2014. évi tudományos ülésszaka; MEK 20; EPA 10; Széchényi-emléknap; Perszonália.

Információ: kiadvanytar@oszk.hu

Kerek születésnaposok: Gerő 90, Szabó 80

Gerő Gyula, a Könyvtáros, majd a Könyvtári Levelező/lap, az utóbbi időkben pedig a nagy könyvtári Kronológia elismert szerkesztője 2015. február 13-án töltötte be 90. életévét. Kollégái a Könyvtári Intézetben szűk körű megemlékezést rendeztek a tiszteletére. Gerő Gyula a mai napig rendszeresen bejár az OSZK-ba, jelenleg a Kronológia 5. (befejező) kötetén dolgozik a kitéüntetett könyvtárosokról.

Szabó Sándort az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetében köszöntötték fel egykori munkatársai (<http://elte-lis.blogspot.com/2015/03/a-80-szuletsnapjat-unneplo-szabo.html>).

Szabó Sándor könyvtárosok generációit tanította a tájékoztatási és bibliográfiai ismeretekre, indította el a kutatói és szakmai munka útján. Neve – ahogy Gerőé is – fogalomává vált.

E lapszámunkban olvashatják a Kronológia 4. kötetéről készült ismertetést Pogány György tollából és egy recenziót a Szinyei-emlékkötetről, melyet Szabó tanár úr írt.

Szeretettel gratulálunk az ünnepeltnek! Mindkettőjüknek sok egészséget és további töretlen munkakedvet kívánunk!